

BOD Péter és a székely rovásírás

(Kivonat)

A szerző adatok segítségével igyekszik bemutatni BOD Péter (1712–1769) ref. lelkésznek, írónak és tudósnek a székely rovásírással való kapcsolatát, és az ehhez fűződő kiadási szándékait. A közlemény az olthévízi református egyházközség hármas ünnepére szervezett ülészakon 1999. 07. 09-én elhangzott azonos című előadás bővített, jegyzetekkel ellátott változata. Az eredeti szöveget lásd: Ud-varhelyi Híradó Kalendárium 2000. Székelyudvarhely 1999, 117–120.

*

SZILÁGYI Sámuel táblai ülnök immár 250 esztendeje, 1749-ben másolta le és így megmentette, ill. ránk örökítette a máig vitatott (csíkszentmihályi–csíkszentmiklósi) lelőhelyű, eredetileg deszkára festett, mindmáig csak megközelítőleg értelmezett rovásfeliratot. BATHYÁNY Lajos gróf, nádor fiaihoz Bécsbe juttatta el másolatát. A BATHYÁNY-fiúk székelyföldi származású nevelője, HORVÁTH Benedek kegyesrendi tanár, rendje nyitrai tagjához, DEZSERICZKY Incéhez továbbította. Tudta ugyanis, hogy DEZSERICZKY I. történelmi művén munkálkodik és így közlését hasznosítani tudja.

A székely rovásírárra vonatkozó (további) adatok beszerzése körüli akadályok-nehézségek miatt munkájának a II. kötete csak megkésve: 1753-ban került ki sajtó alól Budán. A kiadvány tartalmát felsoroló cím bennünket most érdeklő része: **De initiis ac maioribus hungarorum [...] inscriptione et alphabeto scythice [...].**¹

A címben hirdetett „szkíta” ábécé tulajdonképpen BÉL Mátyás könyvének² a rovásbetűsora volt, a beharangozott „szkíta” felirat pedig a Csík-

szentmihályi–Csíkszentmiklósi Rovásémlék fametszetben bemutatott másolata. Ezt követően, CORNIDES Dániel kérésére (első ízben!) BOD Péter fejtette meg 1768-ban a DEZSERICZKY I. említett közleményében napvilágot látott rovásszöveget. Ez az átírás megmaradt CORNIDES D. **De vetere literatura Hunnicæ** című kéziratos anyagában, majd JERNEY János 1840-ben kiadott egyik értekezésében napvilágot is látott. Egyébként hosszú időn át (tökéletlenségei ellenére is) BOD P. e megfejtése volt a legsikerültebb.³ Mái ható megoldása végső soron BOD P.-nek a székely rovásírásban való jártasságát, mibenlétének az alapos ismeretét tanúsítja: nyomatékosan igazolja BOD P.-nek a székely rovásírásra is irányuló érdeklődését.

De arra vonatkozóan, hogy BOD P. mikor, hol és hogyan került ennyire közvetlen kapcsolatba a székely rovásírással, sajnos, bizonyossággal válaszolni ma még nem tudunk. Csupán el- vagy el nem fogadható föltevésekkel élhetünk, ismervén az értelmiségieknek, de másoknak is ama korszakra (is) jellemző figyelmességét: a kibontakozó s egyre fokozottabban teret hódító felvilágosodás értékítéletének, általános tájékozódni akarásának az elfogadását és követését.

VITA Zsigmond szerint BOD P. már nagyenyedi diák korában (tehát 1740 előtt) foglalkozott ezzel az ősi, „rejtélyes”, „furcsa” írásmóddal.⁴ Ám azért némi fogódzóval mégiscsak rendelkezünk.

„Már 1935-ben – írta MUSNAI László⁵ nagyenyedi tanár kellőleg máig nem értékelt közlésében, amely szerint a nagyenyedi BETHLEN könyvtár kéziratgyűjteményében – három székely rovásírási emlékemet kaptam, melyek közül egyik a BÉL ábécéjé és a Miatyánk rovásírási másolatát tartalmazza, míg a másik kettő a TELEGDÍ-féle *Rudimenta* teljes másolata és pedig egyik 1715 április 25-én készült itt kollégiumunkban BORBEREKI István enyedi illetőségű diák leírásában, másik magának BOD Péternek a kézírása, tehát minden valószínűség szerint 1736–1739 közötti években másolatott itt a kollégiumban, amikor BOD Péter tanulmányait végezve egyben könyvtáros⁶ [...] volt.”

„A kötetekben – folytatta MUSNAI L. hátrább – be van írva, hogy 1789-ben kerültek a BETHLEN Kollegium könyvtárába. Sőt, egyik később

ismertetendő kötetben, mely a Rudimentát is tartalmazza, e bejegyzés így módosul: *Accessit Libris Collegii Ref. Nenyediensis una cum ceteris Matis* (Manuscriptis) Petro BODianis. Donum Heredum ejus. Vagyis BODnak sok más kéziratával együtt adományozták az örökösök könyvtárunknak ezt a példányt, mely a BOD Péter házipéldánya volt.⁷ [...] A TŰRI Sámuel nevelése (valamint több más tanítványa – F.G.) és a BETHLEN Kata évi 30 firt ösztöndíja függetlenítették az anyagi gondoktól, s a könyvtárrendezés mellett tudományos munkássággal töltötte idejét.”⁸

A napvilágot látott, nemkülönben sajtó alól ki nem került munkái jól jellemzik az erdélyi korai felvilágosodás eszméi, a magyar nyelv és egyúttal – ezek keretében – a székely rovásírás iránti lelkesedését; legkiemelkedőbbben talán éppen **Magyar Athenas**-ában mutatkozik mindez meg. Ennek az előszavában fejti ki igen alaposan a nemzeti nyelvnek, elsősorban az irodalomban, meg a **tudományokban** való elsődleges használatának a szükségességét: „Kedvem ellen esett az, hogy ezen Magyar könyvetskében sok Deák szók és Deák nyelven írott dolgok elegyedtenek; de azt el-nem távozathattam; mint-hogy eleitől fogva bé-vették, nem tudom mitsoda okból szóllásaikat akarták é tziífrázni, vagy a’ dolgot hathatósabban elő adni, a’ Magyarok, azt a’ kelletlen szokást, hogy a’ Magyar beszéd közé sok Deák szókat elegyitenének, melyek idővel meg-magyarosodtanak. Sőt sokan Magyar könyveknek- is Deák titulusokat írtnak. Némellyeknek pedig könyveik, mellyeket elő kellett számlálni, Deák nyelven vóltnak íratatva, szükség vólt azon a’ nyelven megemlíteni, külömben nehéz lett vólna helyesen előszámlálni ’s a’ dolgot-is meg-érteni.”⁹ (Lám: „**nihil novum sub sole**”!) Így aztán az eme előszóban (hátrább látni fogjuk) jelzett, de sajtó alól ki nem került „könyvetskéje” „csupán” az e tárgy körben végzett munkásságának a betetőzése lett volna. A fentebb említett „gondtalan” munkálkodásában, széles körű érdeklődésének megfelelően, ez a tárgy is helyet kapott. BÉL M.-nak a BOD P. könyvtárában is megvolt könyveiben szintén kapott adatokat, és ezek, meg valószínűleg mások hatására óhajtotta összeállítani a megjelentetni szánt „könyvetskéjét”.

„Még a legújabb rovásírásos emlékek – olvashatjuk tovább MUSNAI L. közleményében –, s a fogarasi **Rudimenta** leletek mellett is nagyon értékes a benne levő teljes **Rudimenta** példány, melyben úgy a BARANYAI DECSI János latin levele, mint a székely rovásírás ABC-je és nyelvtana teljes egészében megvan a TELEGDI összeállítás szerint, és pedig amint már utaltam rá, néhány érdekes eltérést mutatva úgy a giesseni másolatból, mint a TELEKY könyvtár csonka példányától, sőt az ugyancsak könyvtárunkban ezzel egyidőben felfedezett BORBEREKI-féle 1715. tavaszán keletkezett másolati példánytól. Hangsúlyozom, hogy ez a példány **BOD Péter saját kézírása, hiánytalanul megvan benne a teljes TELEGDI-féle Rudimenta, tehát nem csupán a latin szöveg, mint a TELEKY könyvtár példányában, ha-nem a rovásírásos betűk** (1. ábra – F.G.), **példák** (2. ábra, – F.G.) **is és pedig hibátlanul**, mert nem idegen, a szöveget nem értő egyén másolta le, mint a hamburgi példányt. Bár keltező nincsen, épen a másik, BORBEREKI-féle másolat enyedi keltezője igazolja azt a feltevésünket, hogy BOD Péter itt Enyeden másolta e példányt, miután, úgy látszik, a diákságot ebben az időben nagyon érdekelte és foglalkoztatta az ősi magyar írás.”¹⁰

SEBESTYÉN Gy. munkájában¹¹ foglalkozott a volt TELEKI Könyvtárban megtalálható, már említettem Csíkszentmihályi–Csíkszentmiklósi Rovásémlékkel. E másolaton kívül – váratlan és örömteli fölfedezésem közkinccsé is tett szövegéből kiviláglón¹² – még egy másik és ugyancsak másolatra bukkantam a (ma) TELEKI-BOLYAI Könyvtárban. BOD P. kéziratos, vegyes tartalmú kötete¹³ foglalja magában ezt a másolatot. E kötet kötésekor adott, gerincen olvasható összefoglaló címe: **Excerpta ad hist(ori)am Hung(ariae)**. Ennek 319–357. lapja őrzi a rovásírásra közvetlenül vonatkozó részeit; a 359–364. lap pedig a másik, „ismeretlen” másoló **azonos** forrásból merítette, különböző betűsorokból származó összehasonlító írásjegymintáit. Az itt szintén csíkszentmiklósinak jelzett másolat alatt a következő (betűhű!) szöveg olvasható: „A T(iszte)(e)t(e)s BOD Péter ur írásából minden változtatás nélkül irtamle 1751-benn Maius ho

26dik napján.” Adatok egybevetéséből kiderülön e bejegyzés szerzője a nagyenyedi kollégiumban 1728. március 22-én subscribált, az ekkor (ti. 1751) már szászvárosi lelkész BARDÓCZ Pál.¹⁴

Az itt említett vagy nem említett adatokból kihámozhatón tudjuk, hogy mind a (SEBESTYÉN Gy. közölte) marosvásárhelyi „névtelen”, mind pedig BARDÓCZ P. BOD P. valamelyik, **kéziratban** maradt munkájából másolta ki a rovásszöveget. Sajnos, valószínűleg tisztázatlan marad: BOD P. melyik munkájában (volt) található emlékünkn forrás(másolat)a, noha rendkívül jelentős lenne ennek ismerete több szemszögből is.¹⁵

BOD P. **Magyar Athenas**-ának az előszavában tette közkincsé BARANYAI DECSI Jánosnak a TELEGDI **Rudimentá**jához irt bevezető levelét is.¹⁶ Ez győzte volt meg egyébként BOD P-t korábban, hogy a székelyeknek valóban volt nem latin betűs írásuk: „Énnékem ha a' magam ítfletét-is ez íránt ki kell írnom, ugy tetszik nem lehetetlen dolog azokat a' Betüket meg-mutatni régi Magyar Betűknek. Mellyre ha Isten időt ad talám lészen még nékem-is alkalmatosságom egy arra intézetett könyvetskében.”¹⁷ (L. még 3. ábra)

Ígért „könyvetskéje” ugyan, sajnos, nem jelent meg, de a kérdés mégiscsak foglalkoztatta. A **Siculia Hunno-Dacica** című ugyancsak kéziratan maradt munkája XIV. szakaszában „A székelyek tudományossága s régi betűük”-ről érkezett.¹⁸ Vajon nem ez lett volna a tőle előre jelzett, de csak kéziratban maradt „könyvetskéjének” az alapszövege?

Végezetül pedig említésre méltónak tartom BOD P.-nek a BETHLEN K. iránti hálája s tisztelete kinyilvánítását, hisz (úgy-ahogy ugyan, de) ez szintén kapcsolódik rovásírásos tevékenységéhez. BOD P. ugyanis nemcsak fáradozott az 1759-ben elhunyt BETHLEN K. emlékének a méltó megörökítésén, hanem anyagilag áldozott is erre. A MARKOS András közölte¹⁹ „Házi Diarium”-ában írta: „1760 **esztendő**. Alkudtam VÁRADI KÁDÁR Sámuellel két követ az idvezült Grof Aszszony TELEKI Josefné emlékezetére; az egyik Torony oldalába álló lapos, hossza ött Su...(?)²⁰, szélessége a mit telik, fél öl²¹ ompolitza²² kö, tzimerrel, írással²³; a másik sárdi²⁴ kőből fekvő koporsókö tzi-

merrel, írással.²⁵ Az árra 85 Német f. Fizettem előre 20 Német Fkat 11 Julij 1760.. Egészszen ki fizettem die 26 7br. mikor a követ elindították.” Mind a koporsókö szövegét, mind a fogarasi református templom tornya falába illesztett emléktábla versét BOD P. fogalmazta. A torony falába rögzített emlékszöveg alá²⁶ rovásbetűkkel (!) vésette: „BOD Péter készítette Igenben”.

Élete utolsó esztendejét igen megkeiserítette s lelkileg erősen meg is törte a sokoldalú, mintaértékű munkásságából született néhány művének a – feljelentések (lám ez esetben „sincsén új a nap alatt”!) nyomán megindított vizsgálatokból fakadt – méltatlan üldözése, meg elkobzása (köztük a **Magyar Athenas**-é is!). Az eljárás végét: a főkor-mányszéki tárgyalást már nem érte meg. A súlyos testi betegségét követő lelki összeomlás felőrölte végső erejét: 1769. március 2-án meghalt.²⁷

Jegyzet

1. SEBESTYÉN Gyula: **A magyar rovásírás hiteles emlékei**. Bp. 1915, 58.
2. **De vetero Literatura Hunno-Scythica exercitatio**. Lipsiae 1718.
3. SEBESTYÉN Gy.: **i.m.**, 62–63. Külön hangsúlyozom ezt a tényt, mert a későbbi megfajtasok is tulajdonképpen mind az ő átirására alapoznak.
4. VITA Zs.: **BOD Péter könyvtára. = Művelődés és népszolgálat (=M)** Buk. 1983, 56. – Itt köszönöm ismételten M. HUBBES Évának mind ezt, mind más adatát. – Ez, szerintem, minden további nélkül el is fogadható, annál is inkább, mert elegendő csak a mára gondolunk: jóval alaposabb ismereteink mellett és ellenére is ez az írásfajta hány és hány ember képzeletét mozgatja meg!
5. MUSNAI L.: **A BETHLEN Kollégium Nagykönyvtárának értékes kéziratai. = Református Szemle (=RSz) XXXIII.** (1940), 115–121, 131–133, 153–160, 169–172, az idézet: 1116–117.
6. VITA Zs.: **A BETHLEN Kollégium diákkönyvtárai a XVII–XIX. században.** =M 32 és 280, 35. jz. BOD P. 1736–1739 között volt itt könyvtáros. – Nem árt fölhívnom a figyelmet, hogy BOD P. e másolata negyedszázaddal idősebb a (mai) TELEKI-BOLYAI Könyvtár csonka példányánál. MUSNAI L. egyébként – joggal – sajnálkozott, hogy a figyelem fölkelésére írt cikke ellenére sem érdeklődtek kutatók eme jelentős, eladdig ismeretlen emlékek iránt. Kivételt FERENCZI Sándor képez. Ő már az 1935-ös évet követően foglalkozott mind BORBÉREKI I., mind BOD P. rovásírásra vonatkozó kéziratával. Le is másolta mindkettőt. Nagyenyednek a bécsi döntés után Dél-Erdélyben maradása akadályozta meg kutatásai folytatását; a 2. világháborút követően hadifogolyként a volt Szovjetunióba hurcolása s ottani nyomorúságos viszonyok közötti elhalálzása tette lehetetlenné aztán véglegesen szándéka megvalósítását. Kutatásait én folytattam és kívánom közzétenni (teljes egészében) a szóban forgó anyagot, BOD P. szavai szerint: ha lesz ugyan rá még időm (és anyagi alpom).
7. **i.m.**, 119 és 171.
8. U.o., 157.
9. BOD P.: **Magyar Athenas**. Nagyszében 1766 (helyesen 1767). Az olvasóhoz intézett előszó [16.] számozatlan oldala.
10. MUSNAI L.: **i.m.**, 171.
11. **i.m.**, 60.
12. FERENCZI G.: **A székely rovásírás Erdélyben ma létező emlékei. =Rovásírás a Kárpát-medencében.** (SANDOR Klára szerk.) = Magyar

Östörténeti Könyvtár 4. (ZIMONYI István szerk.) Szeged 1992, 60–61 és 23–28.: uő.: **Székely rovásírásos emlékek**. Székelyudvarhely 1997, 13–14 és 38, 46. jz.

13. Jelzete: Tq 1413. Ms. 175. Utóljára: FERENCZI G.: **i.m.**, i.h., 47. jz. – E kézírásos kötet – címének megfelelően – nem csak BOD P. írásait tartalmazza. Ilyen környezetben való feltűnése alapján vélhető, hogy BOD P. más szerzőtől átvett szöveget örökölt ránk. Így BARDÓCZ P. is BOD P. mástól átvett szövegét közvetítette számunkra. Értékéből természetesen ez nem von le semmit.

14. FERENCZI G.: **i.m.**, i.h. és 49. jz. Ld. még SZABÓ Miklós – SZÖGI László: **Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701–1849**, Marosvásárhely 1998, 69.

15. FERENCZI G.: **i.m.**, 14.

16. BOD P.: **Magyar Athenas**. Az Előszó [7–11.] változatlan oldalai.

17. **Uo.** [11.] változatlan oldal.

18. Utóljára FERENCZI G.: **i.m.**, 13, 38 és 42. jz.

19. MARKOS A.: **BOD Péter és ÁRVA BETHLEN Kata. –RSz** 62. (1969), 341 és 24. jz.

20. A közlőnek, nem tudván meghatározni, miről is lehet, illetve van szó, nem sikerült feloldania az olvashatatlan (?) szót. Az **S-** utáni **-u** itt mindenképp helytelen. Nyugodtan állítható (hisz magából a szövegből világosan ki is derül, hogy valamiféle hosszértéknek kell lennie): tulajdonképpen **Schuh**-ról, azaz **Láb**-ról (kb. 30 cm) beszélhetni. Ezért a szöveg-adta távolság hozzávetőleg 150 cm-t jelez. FARKAS Gábor fogarasi református lelkész kérésére 1999. 10. 10-i levelében közölt mérési adata: 160 cm.

21. Azaz kb. 100 cm. Ugyancsak FARKAS Gábortól kapott mérési adat: 80 cm. – Ezúton is újlólag köszönöm FARKAS Gábor szíves segítségét.

22. Ti. Kisompoly (Ampoita). Fehér m., BOD P. akkori „székelyével”, Magyarigennel (Ighiu), Fehér m., határos falucska.

23. 16 soros emlékvers. A vers szövege: SEBESTYÉN Gy.: **Rovás és rovásírás. –Ethnographia** XV. (1904), 418. A vers és a rovásszöveg SEBESTYÉN Gy. szerint (uo.) 1759–1769 közt keletkezett. FORRAI Sándor (**Az ősei magyar rovásírás az ókortól napjainkig**. Lakitelek 1994, 351 és 150. kép) a fejezet címében 1759-re, szövegében azonban 1749-re teszi keletkezésük idejét. [„az írónó (ti. ÁRVA BETHLEN Kata – F.G.) halála után 1749-ben (BOD P. – F.G.) (...) Magyar-Igen lelképáztora. **Ezen évben** (azaz 1749-ben – F.G.) (én emeltem ki! – F.G.) a fogarasi református templom (helyesen torony – F.G.) falán” emléktáblát helyezett el. (Nyilván vagy elírás az évszám vagy sajtóhiba, minthogy ÁRVA BETHLEN KATA 1759-ben hunyt el. BOD Péter Házi Diarium-ából tudjuk: valójában 1760-ban írta.

24. Sárd, Fehér m. Ez is az Ompoly völgyében, közvetlenül Kisompoly alatt fekszik és mindkét említett helységgel határos.

25. Szintén 16 soros emlékvers. A vers szövege: **Felsőcsemátóni BOD Péter önéletrása. (=BP)** Bevezetéssel ellátta JANCsó Elemér. **=Erdélyi Ritkaságok** 4. (JANCsó Elemér szerk.) Cluj-Kolozsvár 1940, 23.

26. Az eredeti rovásszöveg utóbb hibássá vált. Ugyanis vastag, sűrűre festékréteggel kenték le a táblát. E festékrétegen húzta meg utólag valaki fekete festékkel az elmosódott írásjegyek alig kivehető vonalait. A munkát végző személy azonban nem ismerte a rovásbetűket és így a szövegbe más (hangértékű vagy éppen semmitmondó) írásjegyek kerültek. [SEBESTYÉN Gy. (**i.m.**, i.h.) rajzban közölte a hibás és kijavított szöveget. FORRAI S. (**i.m.**, i.h.) újraközölte mindkét rovássort.] A FARKAS Gábortól szintén köszönettel vett másolat szerint ma ismét a helyes rovásbetűk olvashatók. – Ezen a helyen kötelességem helyesbíteni korábban figyelmetlenségéből elkövetett hibámat: FERENCZI G.: **i.m.**, 13, 23. sz. és 38, 44 jz. Most frottaimból világosan kiderül, hogy e korábbi állításommal ellentétben, a felirat nem semmisült meg, ma is létezik.

27. BP. 25–27.

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve az idézeteket, kötetszerkesztési szempontok indokolják. **Szerk. megj.**)

Péter BOD și scrierea runică secuiască (Rezumat)

Autorul studiului încearcă să prezinte legăturile pastorului reformat, scriitorului și omului de știință Péter BOD (1712–1769) cu scrierea runică secuiască și intenția acestuia de a publica materialul strâns, pe baza documentelor, continuând demersul din a doua jumătate a anilor '30 al tatălui său, cunoscutul om de știință Alexandru FERENCZI.

Péter BOD and the Székely Runic Writing (Abstract)

Using valuable data the author of this treatise tries to show the connection between Péter BOD (1712–1769) the reformed priest, writer and man of science and the Székler runic writing, as well as his intentions related to it. The study is based on the re-researches of the author's father Sándor FERENCZI between 1935–1940.

Litterarum Figura et valer:

H r.	J j	q a
A s	Q k	x b
I sz	~ k	ch.
Y t.	λ l.	H cz
X ty	⊙ ly.	f d
M u	g m	⊙ e
U ũ	o n	⊙ f
n v.	o ny	λ g.
≡ =	s o	≠ gy
ψ ss.	x ö	ℓ h.
	≡ p.	f i

Quomodo pronuntiantur?

Horum characteres sonum seu pronun-
 ciationem facillime abque ulla vice p. s. s. s.
 & cum Latinis characteribus conferas. Latine
 enim ab eorum enunciatione differunt; nisi quod
 Latini hanc consonantem hanc effert; quida-
 enim ex illis via sonum edunt, ac si vocales

nota

1. A H E J C B O F ~ O X A @ f H f X
 2. ant. tptü amb. X Y

---

3. V F Y I H E J C B A ~ O X A @ f H f X
 4. X J O f H 5. A H G H J Karmadit. B J O J B

---

6. Zolyom. M A G f Gyalu. f J O G H Isanad
 G X G aya 19. A G D Nyilas.

---

7. A J A J C J I szentség. A J A E J I szűpség.
 8. r 8. 2 J O J G adnak. H J A G alor. 8. O

---

9. f A X H Zöld G O G V s'alya.

---

10. M L M X J J f J G a, e, i, j o, ö, u, ü y.

11.	A sa	A la	H ca	ba X
	J se	J le	J ge	be X
	J so	J lo	J go	bi X
	G za	H ra	X ha	bu X
		H ri	X he	
		AH ru	X hu	

---

12. S H X Biró V J A X Balasi

---

13. J O J J A J H n e | 14. H r r. M J t. @ A l t.
 nr. nh, ngj, ng, nd

---

15. X J H J E J A J Eponet. J H J H J O Ferutty
 J O J J J nekünk. A J H G H G E Szarantó

---

16. 19 H 39 Andras. A A Y 4 Antal.
 19 H - 39 And-ra's 19 - 34 Ant-al.

---

17. J J A G B maftan. J O M - 98 ma-ftan. J J Y - 198.
 18. J J Y J E Beses 1 H J J J Fertty.

személyeket és örökségeket meg-nemesítő füg-
 gő petséd leveleket; de a' Kerefztyén Nem-
 zeteknek akkori 's az után-is fokáig tartó szo-
 kások fzerint Deák nyelven: mely minden
 Nemzeteknél közönséges volt; mint fziintén
 már most kezdett lenni a' Frantzia nyelv, a'
 mely annyira el-terjedett Európában, 's olly
 fziükségeink kezdett látfzani, hogy Erdély-
 ben-is ez után talám az Oláh gyermek-is azon
 kezdi-el böltsöben való fírasát. Meg-marad-
 ván a' Deák nyelv az Oskolákban és Klastro-
 mokban az által folytatták a' magok fziükséges
 dolgokat a' Magyarok-is mint más Nemzetek.
 Forognak a' tudós embereknek kezekben
 valami régi Magyar Betűk; melyek a' Nap-
 keletieknek szokásokhoz vagynak alkalmaztat-
 va. Ezeket némelyek helyben nem hadják,
 hanem tsak elme futtatásból költöt dolognak,
 a' minémüeket akárki könnyen formálhatna,
 tartják, mások pedig valóságos régi Magyar
 Betűnek állítják lenni. Irt-is azokról
 Bét Mátyás egy könyvetskét, melyet illy ti-
 tulással, *de vetera Litteratura Hunno-Scythica*
 böcsötött világra Lipfzában 1718-dik éfztén.
 De I ár hogy nem látta volt azt a' *Rudimentis*
 melyet *Telegdi János* azon matériáról a' XVI-
 dik fíazban irt volt. Mellynek fítséretére,
 minémü levelet irt akkor, amaz Törvények-
 ben és Híftóriákban tudós *Dézi János*, jó-
 nak íté-

nek ítélem hogy ide tévén közönségesen olva-
 fassák a' kik az efféle tsemegék körülül eger-
 félni gyönyörűségnek tartják.

JOANNES DECIVS Barovius
 JOANNI TELEGDIO S. P. D.

Cum nuper mihi *LITTERATVRAM*
HVNNO SCYTHICAM exhibuiffes, & an-
 dignam publicatione eam judicarem, interrogas
 fes; non solum hac in re conatus tuos laudavi;
 fed etiam ut primo quoque tempore promulga-
 res & autor & adjutor fui. Eft enim non du-
 bito, quin iudicium & puerile videatur non pa-
 ucis, tempus in hífe Litteris vel propagandis,
 vel etiam discendis consumeré; tamen ego
 profus diverfum sentio, remque dignam esse
 iudico, quæ non solum noftræ Gentis, fed etiam
 exteris Nationibus innotefcat. Primum
 enim fi aliæ omnes conjecturæ nos deficerent,
 ex his tamen folis Litteris certò colligere pos-
 sumus Gentem Ungaricam esse longè antiquif-
 simam, & ab orientatibus illis Afaticis que
 Scythis Oriundam, à quibus Cyrum, Darium
 & alios potentiffimos Monarchas devictos legi-
 mus. Nam ficut Hebræi, Syri, Chaldaei, A-
 rabes & Turcæ ceterique Orientales, à dex-
 tra ad finiftram, contra Græcorum Latinorum-
 que morem exarant fuas Litteras; ita etiam hæc
 noftra Elementa fimili ratione feribuntur. Id-
 quod

(*) 4

quod vel ex eo patet, quod non solum com-
 nem pronuntiandi atque feribédi, inflectendique
 cum Hebræis vocabulis rationem noftra habeat;
 fed etiam sexceta & amplius reperitur, quæ tam
 apud Hebræos, quam apud Nos eandem ferè
 fignificationem obtineant.
 Deinde ut hæc nihil ad hujus *Litteraturæ*
 commendationem faciant, tamen honestiffimum
 femper habitum est, unam quamque Gentem pec-
 culari Litteraturâ uti ac frui. Videmus enim pau-
 cifsimas Gentes esse alioqui Civilitate & politia ex-
 cellentes, quæ peculiaribus Litteris lingvas fuas
 exprimere possint. Nam certò nec Itali, nec Hi-
 fpani, nec Galli, nec Germani proprios habent
 charactères, fed omnes eorum populorum Lit-
 teræ ex Lingva Latina tanquam fonte promana-
 runt, Græci quidem gloriati funt, fe ex Phœnicia
 Litteras nefcio quo autore adtuliffe; alias verò ex
 gruum volatu excogitaffe, in eumque, quem
 nunc videmus ordinem digeffiffe. Unde non eru-
 befunt inventionem Philofophiæ, atque omnis
 fcientiæ & antiquitatis fibi arrogare. Sed vel hæc
 ipfæ Litteræ noftræ fabulas eorum abunde refutât,
 ac certis testimoniis demonftrant, Afaticos *SCY-
 THIAS* & vetustiores & populo Dei longe pro-
 pinquiores ipfis fuiffe, veteremque fipientiam
 ab Hebræis ad Afaticos, & ab his ad Græcos
 demum promanaffe. Jam verò fi vel numerum
 Litterarum noftrarum fpecies, omnes aliarum
 Gentium

Gentium charactères fuperant, vel elegantiam
 confideres, nullis certè exterarum elementis
 cedit. In hoc verò Litteræ noftræ aliarum
 Gentium Litteras longis etiam parafangis fuper-
 rant, quod & fine punctis feribantur, & pron-
 unciationes omnes noftras multò quam alia-
 rum Nationum Litteræ perfectius exprimunt,
 & denique illis facilius addifcuntur. Græcam,
 Hebræam, Latinam Lingvas toto vitæ curricu-
 lo vix mediocriter addifcere possumus, Germa-
 nicam, Gallicam, Hifpanicam difficillime inbibimus,
 & ad eas exactè addifcendas & percipi-
 endas, multis libris multis expèfis, pappyro, ca-
 lamo, atramento, & nefcio quibus aliis multi-
 plicibus instrumentis opus habemus. Has verò
 noftras Litteras facillime vel breviffimo tem-
 pore quifpiam addifcere potest, eas fine ullis
 libris, calamis, atramento, pappyro vel lignis
 inftr Scythale Lacedæmonicæ vel aliis quibus-
 vis materiis nullo negotio infcribere.

Quamobrem equidem dignas hæc Litte-
 ras esse iudico, quæ non solum in omnibus
 Scholis pueris proponâtur, & in filientur, fed
 etiam quas omnium ordinum homines noftra-
 tes, pueri, juvenes, fenes viri, mulieres, no-
 biles ac rustici, brevier omnes, qui Ungaros
 fe nominari volent, addifcant. Laudo ego pro-
 positum tuum, quod hæc Lingvæ Scythicæ Ru-
 dimenta collegeris, & difcere volentibus com-
 muni-

(*) 5

municare volueris. Etsi enim breviora sunt, ac rudiora, quam forte quis desideraret, tamen non dissido, quin alii quoque reperiantur, qui hoc exemplo hęc Lingvę nostrę Pręcepta amplificare & exactius tradere velint. Jamis ille *Paunnius* Episcopus Quinque ecclesien:is, nostrorum Poętarum celeberrimus, cum tanta doctrina & autoritate prędicatus fuisset, tamen non erubuit *Ungaricam Grammaticam* conscribere. Quam si Majorum nostrorum negligentia non amississemus, haberemus certe, quo in hoc quoque studi genere gloriaremur. Nunc cum illa intercederit & tu rectę facis, qui nostrę Gentis *Litteraturam* ab oblivione vindicare studes, & alii, qui maximis forent digni laudibus si *Ungaricam Grammaticam*, nativorumque Vocabulorum, atque Proverbiorum originem ad pręscriptum Artis elaborarent. At si jam cum Grecis primariam magna ex parte amissimus potentiam, & mi Deus pro sua clementia averruncet, amissuri totam videmur saltem Lingvam & Res gestas ac *Litteraturam* immortalitati consecremus. Quamquam si id quę sentio fateor licet meliora omnia de interitu Imperii Turcici spero, augurorque hanc divinitus Genti nostrę gloriam reservatam, ut non multo post armis Ungaricis Dei beneficio Turcica Potentia inclinetur. Quod ut Deus pro sua clementia faxit, vosque nobiscum ac cum

tota

tota Ecclesia orthodoxa conservet ex animo precor. Datum ex foro Siculorum D. 5. Martii A. MDXCVIII.

Ennekem ha a' magam itfletę is' ez irant ki kell írnom, ugy teszük nem lehetetlen dolog azokat a' Betűket meg-mutatni régi Magyar Betűknek. Mellyre ha Isten időt ad talám léfzen még nekem-is alkalmazóságom egy arra intézettett könyvetskében. *Székely István* a' ki maga-is Székely vőlt 's a' maga idejében igen tanult ember, azt írja hogy az Átilla halála után, némelly Hunnufok Erdélyben *Moldvaság felől szállnak-meg, bolatt mind e' máj napiglan lakoznak, és nem Magyaroknak, hanem Székelyeknek bivattatnak: kik még most-is külföldnek a' több Magyaroktól, Törvényekkel és IRÁSOKKAL, kik HUNNLABÉLI MODRA SZÉKELY BETŰVEL ÉLNEK MIND E' MAI NAPIGLAN.* (a) *Imbol vagyon a' szunnel látott élő tanú-bizonyosság.*

Nem lehet azt el-tagadni hogy a' Magyarok között ne lettenek volna minden időben nagy tudományu bölts emberek. Mivel az Isten azokat fiantén olyan étes és akármely fel-fogható jó címével ékesítette-meg mint akármely más Nemzeteket, mellyek a' Böltsesség, Mesterség és a' Tudományok bővségekkal el-hírefedtenek.

De

(a) *In Chronico Cracovio An. 1558, edita ad numerum. 801. p. 142.*

